

NÜFUS DEFTERLERİNE GÖRE ENEGİ (KAYMAKLI) ENEGİ (KAYMAKLI) ACCORDING TO POPULATION RECORDS

Murat Mustafa ÖNTUĞ

Uşak Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü

muratmustafa.ontug@usak.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0243-4091

Serkan ERDOĞAN

Uşak Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü

serkane6@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9919-4479

ÖZ

Geliş Tarihi:

02.01.2023

Kabul Tarihi:

28.02.2023

Yayın Tarihi:

31.03.2023

Anahtar Kelimeler

Nevşehir, Eneği,
Nüfus, Müslim,
Gayrimüslim.

Keywords

Nevşehir, Eneği,
Population,
Muslim, Non-
Muslim.

Nüfus" kelimesi, Arapça "nefs" kelimesinin çoğulu olup "şahıs" anlamına gelmektedir. Nüfusun, bir yerleşim yerinin demografik, iktisadi ve askerî hayatının bilinmesinde öneminin büyük olduğuna dair şüphe yoktur. Toplumun en önemli figürü olan insanlar geçmişlerini her zaman merak etmişler ve bu merakı gidermek için muhtelif yollar ile geçmişlerini öğrenme yoluna gitmişlerdir. Bu minvalde insanlar soylarının nereden geldiğini, aile büyüklerinin hangi mesleklerle meşgul olduklarını ve nasıl bir aile yapısına sahip olduklarını öğrenmeye çalışmışlardır. Bu vesile ile nüfus defterleri bu ve benzeri bilgilere erişim sağlayacak önemli kaynaklardandır. 1830 yılından itibaren tutulmaya başlanan bu kayıtlar her Osmanlı şehrinde olduğu gibi Eneği'de de tutulmuş ve Müslüman ve gayrimüslim tebaa ayrı ayrı kaydedilmiştir; bu kayıtlar burada yaşayan halk ile alakalı muhtelif veriler sunmuştur. İşbu çalışma da nüfus defterlerinden hareketle Nevşehir Kazası'na tabi Eneği (Kaymaklı) Karyesi'nde yaşayan Müslüman ve gayrimüslim şahısların hane, lakap, tipoloji ve yaşlarına dair bilgiler sunmanın ötesinde gayrimüslim reayanın imparatorluğa ödemek durumunda olduğu cizye vergisine ait sayısal istatistikleri içermektedir. Son olarak Eneği'de toplanan vergiler göz önüne alındığında Eneğili gayrimüslimlerin Müslümanlara kıyasla maddi açıdan daha güçlü oldukları ve bu bağlamda, en az bir aile üyesini İstanbul'da bulunduran gayrimüslimlerin Osmanlı kırsalının ve Osmanlı şehir kültürünün birleşmesinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

ABSTRACT

The word "population" is the plural of the Arabic word "nefs" and means "person". There is no doubt that the population is of great importance in the knowledge of demographic, economic and military life of a settlement. People, who are the most important figures of society, have always been curious about their past and have gone to the way of learning in various ways to satisfy this curiosity. In this regard, people tried to learn where their lineage came from, what professions their grandparents were engaged in and what kind of family structure they had. On this occasion, population records are important sources that provide access to this information and similar insights. These records, which began to be kept starting from the year of 1830, were kept in Eneği as they were kept in every Ottoman city, and Muslim and non-Muslim citizens were registered separately; these records provided various data regarding the people who lived in Eneği. This study includes numerical statistics of the jizya tax, which non-Muslim citizens had to pay the empire as well as providing information on the households, nicknames, typologies and ages of Muslim and non-Muslim citizens living in Nevşehir Subprovince attached to Eneği (Kaymaklı) Village based on population records. Finally, considering the taxes collected in Eneği, it can be said that the non-Muslims of Eneği paid more commercial taxes than the Muslims, and in this context, the non-Muslims who had at least one family member in Istanbul played an important role in the unification of the Ottoman countryside and the Ottoman urban culture.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1228248>

Atf/Cite as: Öntuğ, M. M. ve Erdoğan, S. (2023). Nüfus Defterlerine göre Eneği (Kaymaklı). *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 13(1), 426-439.

Giriş

Osmanlı tarihinde XIX. yüzyıl, gelişmekte olan dünyaya uyum sağlanması amacıyla askeri, idari ve mali yeniliklerin yapıldığı dönem olarak kabul edilir. Bilhassa XIX. yüzyılın ilk yarısı, imparatorluk için pek çok ilkin yaşandığı bir zaman aralığıdır. Zira modern merkezî devleti hedefleyen yeniliklerin bir parçası olarak nüfus miktarına ve ülkenin askeri ve sosyoekonomik yapısına ilişkin bilgileri toplamayı hedefleyen nüfus sayımı ilk kez bu zaman aralığında neşet etmiştir. Nüfus defterleri bölgenin nüfus yelpazesini gösteren sayısal veriler kadar göç ve iskân politikaları gibi konulara ışık tutma bakımından da oldukça kıymetlidir (Çavuş, 2018: 53).

Muhtelif zamanlarda tahrir edilen ve yoklama kayıtlarının muhafaza edildiği önemli bir evrak grubunu oluşturan ve "Nüfus Defterleri" olarak tanımlanan bu defterler Başbakanlık Osmanlı Arşivinde "NFS.d" kısaltması ile kendisine yer bulmuştur. Osmanlı dönemindeki nüfus sayım ve yoklama işlemlerine ait kayıtları içeren bu defter grubunun analitik envanter yapılan kısmı, dijital çekimleri de yapılarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bu defterlerin arşiv rehberinde 1.173 adet olduğu bilgisi verilsede sayılarının daha fazla olduğu bilinmektedir ve ifade edilen bu sayıdan çok daha fazla olan defterlerin görüntüsü, belirtildiği üzere bilgisayar ortamına da aktarılmıştır (Güneş, 2014: 233). Bu defterler içerisinde kendisine yer bulan, antik ismi *Eneği* olan Eneği, günümüzde "Kaymaklı" adıyla kaydolunmuştur¹ (Gülyaz, 2012: 118). Mübadeleden önce bölge, burada yaşayan Rumlar tarafından *Eneği* ve Türkler tarafından da *Kaymaklı* olarak isimlendirilmiştir (Ercan, 2019: 36). Osmanlı arşiv kayıtlarında ise "Eneği (انكى)" olarak kaydedilen ve Damat İbrahim Paşa'nın etkisiyle Nevşehir Kazası'na mülhak olan ve "karye" statüsüyle varlığını devam ettiren Eneği, bünyesinde barındırdığı tebaa ile renkli bir görünüm arz etmektedir (Saraç, 2020: 155). Nüfus defterlerinden de anlaşılacağı üzere Müslüman halkın yanında Rumların da bölgede sayıca önemli bir topluluk oluşturduğu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Nevşehir Kazası'na ait müstakil tutulan nüfus defterlerinin içinde kendine yer bulan Eneği'ye ait kayıtların tamamı tetkik edildiğinde her ne kadar Müslümanların kendilerine ait mahallelerde ikamet ettikleri görüldüyse de Rumlar ile iç içe yaşadıkları dikkat çekmektedir. Rumların kendilerine ait mahallelerinin olmaması şehrin fiziki ve idari sınırları hakkında ipuçları vermesinin yanında Osmanlı hoşgörüsünün bölgedeki etkisini de gözler önüne sermektedir.²

Nevşehir'e ait tutulan 45 defterin 12'sinde Eneği Karyesi ile alakalı sayısal veriler mevcuttur. Bu defterlerin ilki h.1246/m. 1831 yılına ait "3554" numaralı Müslüman defteri olup bölgede yaşayan Müslüman erkeklerin hane, isim, meslek, lakap ve çeşitli fiziksel özellikleri ile alakalı bilgileri ihtiva etmektedir. Müslüman erkek nüfusun derç edildiği ve Eneği Karyesi ile alakalı bilgileri ihtiva eden son defter ise h. 1260/m. 1845 yılına ait "3608" numaralı defterdir. Müslümanlara ait tetkik edilen 6 defterin içerdiği bilgilerin farklılık arz ettiği görülmektedir. Örneğin, kaynakçada bilgileri verilen "3554" numaralı defterde Müslüman erkekler için sakal, bıyık gibi bilgiler mevcut iken "3605" numaralı defterde ise bu erkeklerin sakal ve bıyık özelliklerinin yanı sıra tanınmalarını kolaylaştırabilecek boy bilgilerinin yer aldığı görülmektedir. Öte yandan Rum erkeklerin kaydedildiği defterlere bakıldığında tarihlendirmelerle Müslüman erkeklerle ilgili tutulan defterlerde yer alan ve şahısların fiziki bilgilerine yönelik olan verilerin paralellik arz ettiği görülmektedir. 1831 yılında erkek nüfusun boylarına yönelik bilgilere rastlanmazken 1831 yılından sonra tutulan defterlerde boylarına yönelik bilgilerin yanı sıra çehre özelliklerini gösteren bilgilerin ve bilhassa *emred* olarak tanımlanan bıyıkları ve sakalı çıkmamış şahısların dahi yazıldığı görülmektedir. Muhtemelen vergi veren nüfusun tespiti veyahut askere alınacak şahısların daha kolay tanınması ve olası çetrefillerin önüne geçebilmek adına bu minvalde bir metot uygulanmıştır. Fakat inceleme konusu dahilinde bulunan bazı defterlerde görülebileceği üzere bu nizamı riayet edilmemiş ve bilgiler gelişigüzel

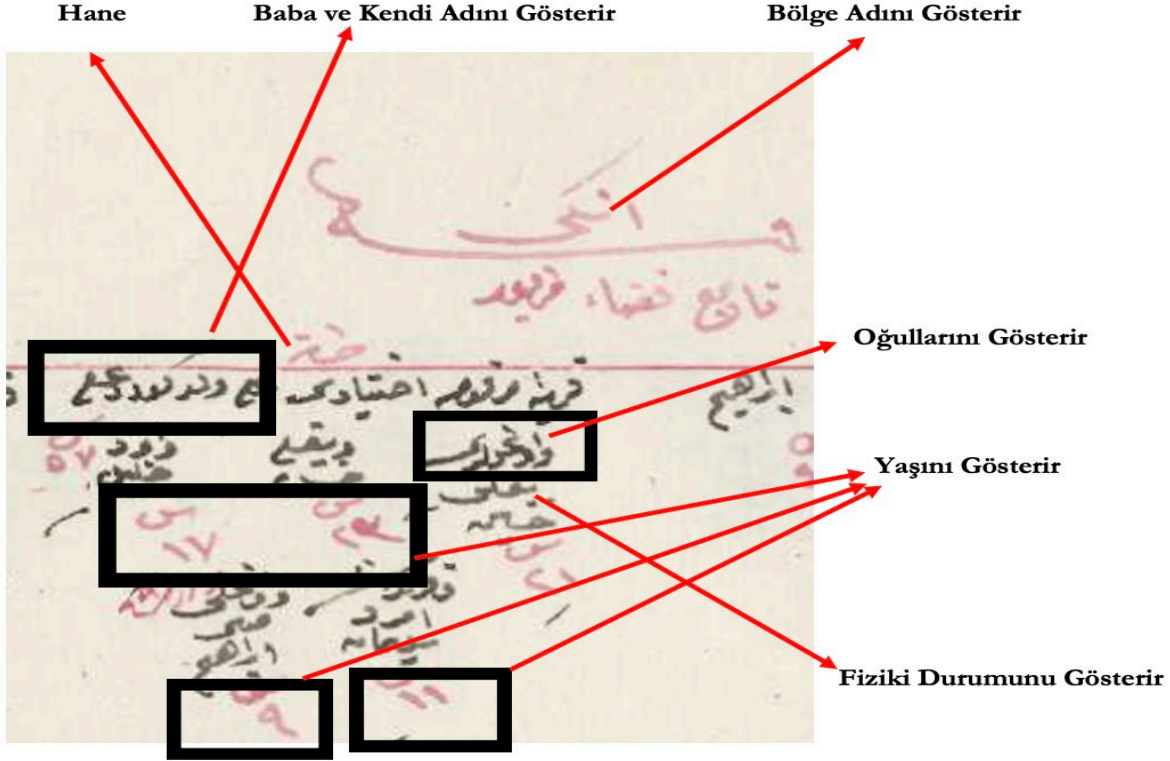
¹ Yerleşim yerinin adının tarihî süreç içerisinde çeşitli şekillerde kullanıldığı görülmektedir. Kadim bir lafza göre Kral Anaka'nın tahtının Eneği'de olması ve kralın burada ikamet etmesi, bölgenin "Anaku" olarak anılmasına sebebiyet vermiştir. Bunun yanında Roma kumandanının kızı Eneku burada uyuduğu için bölge adının "Eneku" olarak anılmasını istediği yönünde rivayetler de vardır. Zamanla "Eneku" ismi halk arasında "Eneği" olarak kullanılmaya başlamıştır. Eneği'nin adı nihai olarak İçişleri Bakanlığı tarafından 1928 yılında "Kaymaklı" olarak değiştirilmiştir. Detaylı bilgi için bakınız: Hasan Ercan, Taş Kapının Ardındaki Şehir, Anaku, Eneği, Kaymaklı, Simtel Matbaacılık, Nevşehir 2019, s. 29.

² Nevşehir Kazası'na bağlı muhtelif karyelerin nüfus yapısı zaman içerisinde farklı kişiler tarafından çalışılmıştır. Bakınız: Fatih Abanoz-Ahmet Korkmaz, 1830-1845 Osmanlı Döneminde Göreme Nüfus Sayımı, ed. İlyas Gökhan, Desen Ofset, Ankara 2019; İlyas Gökhan, Fatih Abanoz, Ahmet Korkmaz, Ortahisar Nüfus Defteri (1518-1838) Tahrir ve Nüfus Defterlerine Göre Osmanlı Kapadokya'sında, Detay Yayıncılık, Ankara 2021; İlyas Gökhan, Ahmet Korkmaz, Fatih Abanoz, Uçhisar Nüfus Defterleri, Uçhisar Nüfus Defterleri (1518-1838) Tahrir ve Nüfus Defterlerine Göre Osmanlı Kapadokya'sında, ed. Ahmet Korkmaz, Detay Yayıncılık, Ankara 2020; Fatih Abanoz, Ahmet Korkmaz, Geçmişten Günümüze Nar (Ennar) Tarihi, ed. İlyas Gökhan, Detay Yayıncılık, Ankara 2018.

bir şekilde yazılmıştır. Bu da bölge ile alakalı yapılacak değerlendirmelere gölge bırakmaktadır. Ayrıca, belirtilmesi gereken diğer bir husus ise 1831 yılında tutulan ve Müslüman erkeklere yönelik olan nüfus defterinde Eneği Karyesi'nin bir bütün olarak tahrir edilmiş olması, 1831 yılı sonrasında kaydedilen defterlerde ise Eneği Karyesi'nin bir parçası olan mahallelerin "Hatib Mahallesi", "Ebubekir Ağa Mahallesi " ve "İslâm Mahallesi ", namı diğer "Cami-i Kebir Mahallesi" olarak ayrı ayrı taksim edilerek sayılmış olmasıdır.

Tüm bunlardan hareketle tetkik edilen 12 defterden yola çıkılarak 1831-1845 yılları arasında bölgede yaşayan Müslüman ve Rum milletine ait bilgiler defterlerin vermiş olduğu imkân dahilinde muhtelif analize tabi tutulacaktır.

Görüntü 1. Bir haneye ait nüfus defterindeki yazım şekli

Müslüman Mahallelerin Adı ve Hane/Kişi Sayıları

Osmanlı Devleti'nin genelinde demografik yapının öğrenilmesine yönelik ilk nüfus sayımı 1830 yılında yapılmaya başlanmıştır (Aygün, 2016: 9). Diğer Osmanlı yerleşim birimleri kadar şanslı olmayan Eneği, 1831 yılından sonra kendisine bu sayımlarda yer bulmuştur. Müslüman ve Rumların ayrı ayrı sayılarak kaydedildiği bu nüfus sayımına müteakip tabloda da görüldüğü üzere 1835, 1837, 1838, 1839 ve 1845 yıllarında bir kısmını yoklama defterlerinin oluşturduğu bilgilerin muntazaman kaydedildiği görülmektedir. Eneği'ye ait belgelerden karyenin büyük oranda Müslümanlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. 3 mahalleye sahip olan Eneği'nin tüm mahallelerinde Müslümanlar yaşamaktaydı. 1831 yılında, hane başına düşen nüfusun 2,69 olduğu Eneği'de 182 hane bulunmakta olup bunlarda 490 Müslüman erkek hayatlarını idame ettirmekteydiler. 1835 yılına gelindiğinde ise yukarıda da değinildiği üzere Eneği'nin bir bütün olarak değil mahallelerinin ayrı ayrı sayılarak kaydedildiği görülmektedir. Bu sayımda mahallelerin en büyüğü 66 hane ve 191 erkek nüfus ile Hatib Mahallesi olup hane başına düşen nüfus ise 2,89'dur. İkinci mahalle olan Ebubekir Ağa, 63 hane ve 179 erkek nüfusa sahipken hane başına düşen nüfusu 2,84'tür. Nüfus bakımından en kalabalık mahalle olan son mahalle ise 55 hane, 143 nüfus ve hane başına düşen 2,6 kişilik nüfus oranı ile İslam Mahallesi, namı diğer Cami-i Kebir Mahallesi'dir. Bu sayısal veriler, doğurganlığın en yüksek olduğu mahallenin Hatib, en düşük mahallenin İslam Mahallesi, yani, Cami-i Kebir Mahallesi olduğu yorumuna imkân tanımaktadır.

Tablo 1’den de görülebileceği üzere 1837 yılında Eneği merkez mahallelerinin hane ve nüfus miktarı değişmekle birlikte nüfus bakımından en büyük ve en küçük mahalle sıralaması aynı kalmıştır. Toplam nüfusun en fazla ve en az olduğu 1837 ile 1845 yılı verileri karşılaştırıldığında Eneği'deki Müslüman mahallelerinin nüfusu, %17,3'lük bir azalmayla 523 kişiden 433 kişiye, hane sayısı %12,5'lik bir azalmayla 184'ten 161'e, hane başına düşen toplam nüfus ise %11,2'lik bir azalmayla 3,02'den 2,68'e düşmüştür. Mahallelerin büyüklük-küçüklük sıralamasına gelince, onlarda söz konusu yılda değişiklik gözlemlenmemektedir. Genel bir değerlendirme yapıldığında 1831 yılında 490 kişi olan Eneği mahallelerindeki Müslüman erkek nüfusun 1835'te 513'e, 1837'de 523'e yükseldiğini, 1838'de 512'ye, 1839'da 485'e ve 1845 yılında ise 433'e düştüğünü söylemek mümkündür.

Tablo 1. Nüfus Defterlerine Göre Eneği (Kaymaklı) ve Mahallelerinin Müslüman Erkek Nüfusu

Yer İsimleri	H. 1246 /1831		H. 1251 / 1835		H. 1252 /1837		H. 1253 /1838		H. 1254 / 1839		H.1260 / 1845	
	Hane Sayısı	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Kişi Sayısı
1 Eneği Karyesi	182	490	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2 Hatib Mahallesi	-	-	66	191	61	191	60	183	62	176	55	155
3 Ebubekir Ağa Mahallesi	-	-	63	179	60	177	60	175	54	170	56	148
4 İslâm (Cami-i Kebir) Mahallesi	-	-	55	143	52	155	58	154	52	139	50	130
Toplam	182	490	184	513	173	523	173	512	168	485	161	433

Tüm bunların yanında bölge genelinde hane sayılarının azalması çekirdek aile yapısından geniş aile yapısına geçilmiş olma ihtimalini gündeme getirmektedir. Yani aile büyükleri ile ayrı yaşayan kişilerin zamanla aile büyükleri ile yaşamaya başlamasının hane sayısında bir düşüşe sebebiyet verdiği gibi mahallelerden ayrılmalar veya mahallelerden gelişlerin titizlikle yapılmamış olması da bu ihtimalin bir parçası olarak düşünülebilir. Bunun en güzel örneği ise 1835 yılında 513 kişilik Müslüman erkek nüfusunun 1837 yılında 523'e çıkmış, hane sayılarının ise 184'ten 173'e düşmüş olmasıdır. Bunun yanında nüfustaki düşüş ise kâtiplerin nüfus sayımlarındaki kişileri unutarak defterlere kaydetmediği olasılığını doğurmaktadır.

Eneği'deki Erkek Nüfusunun Kullandığı Lakaplar/Sülale İsimleri

"Övgü veya yergi ifade eden isim" manasında ve Arapça bir kelime olan "lakap" kelimesinin dil ve halk biliminin yanı sıra kültür tarihimiz için de önemli bir yere sahip olduğuna şüphe yoktur (Bozkurt, 2003: 65). Türk toplumunda bilhassa geleneksel yaşam biçimlerinde yaygın olarak kullanılan lakaplar; kişilerin sosyal statüsü, davranışı, konuşması, fiziksel özelliği ve yaşayış biçimi göz önüne alınarak bir kimseye veya aileye kendi adından ayrı olarak o ailenin özelliğinden kaynaklanan bir isim verilmesi şeklinde nitelendirilir (Mustak, 2006: 882). Bunun yanında toplum bünyesinde korunan ve nesilden nesle aktarılan gelenekselleşmiş lakaplar genellikle kişinin mesleği ve ifa ettiği görevinden, ırk kökeninden, eğitim düzeyinden, gelmiş olduğu yöreden ya da onu diğer insanlardan ayırt edebilecek fiziksel özelliklerinden kaynaklanmaktadır (İpşirli, 2003: 67). Eneği Karyesi'nde de istifade edilen kaynakların çoğunluğu bu minvalde verilmiş lakaplardır.

Eneği'de aile büyüğünün mesleğini ifade eden lakaplardan en yaygın olanları "Şatıroğlu", "Penyecioglu", "Başçukadaroglu", "Nalcioğlu", "Bölükbaşıoğlu", "İmamoğlu" ve "Sipahioğlu"dur. "Şatıroğlu" lakabının diğer lakaplara nazaran daha fazla kullanılmasının sebebinin, bölgenin transit ticari geçiş üzerinde olması ve bölge halkının taşımacılıkta deveyi aktif olarak kullanmasından ileri geldiği söylenebilir. Lakapların verilmiş sebeplerinden olan ve aile büyüğünün sosyal statüsünü gösteren lakaplara gelince "Hacı Yasinoğlu", "Sofuoğlu" ve

"Hafizoğlu"nın Eneği'nin mahallelerinde yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Bir kimsenin dış görünüşünden veya sahip olduğu rahatsızlıktan kaynaklanan lakap grubunda yer alan "Kırbıyıkoğlu", "Köseoğlu", "Gözübüyüköğlu", "Topaloğlu", "Külahlıoğlu" ve "Sağıroğlu" yaygın kullanılan lakaplar arasındadır. Bunların dışında kalan ve bölgede kullanılan diğer lakaplar ise aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 2. Nüfus Defterlerine Göre Eneği (Kaymaklı) Bölgesinde Kullanılan Aile ve Sülale İsimleri

Salimoğlu	Hafizoğlu	Ahmedoğlu	Suvermezoğlu
Kurdalioğlu	İnceoğlu	Afşaroğlu	Sofuoğlu
Adiloğlu	Babahoğlu	Kilderelioğlu	Sipahioğlu
İplikoğlu	Arabacıoğlu	Canbazoğlu	Sağıroğlu
Sofuoğlu	Başçukadaroğlu	Sadık oğlu	Ömeroğlu
İmamoğlu	Gölcüklüoğlu	Penyeci oğlu	Nasuh oğlu
Alemdaroğlu	Solakoğlu	Bamyacıoğlu	Küloğlu
Timurcuoğlu	Ördekoğlu	Keçialioğlu	Kırlaşlıoğlu
Gökçeklioğlu	Çatlıoğlu	Baba Alioğlu	Kaştaroğlu
Suvermezoğlu	Gözübüyüköğlu	Topalsadık oğlu	Kara Mehmedoğlu
Karabüyüköğlu	Yorgunoğlu	Abdioğlu	Kara Alioğlu
Şatıroğlu	Kırbıyık oğlu	Abacıoğlu	İloğlu
Plancıoğlu	Kavaklıoğlu	Hatipoğlu	Delvelioğlu
Sağıroğlu	Köseoğlu	Gadar oğlu	Çalıcıoğlu
Haliçoğlu	Kozalak oğlu	Nalıcıoğlu	Çalıcıoğlu
Hacı Yasınoğlu	Topaloğlu	Çavuşoğlu	Çahoğlu
Bağcıoğlu	Peder oğlu	İslâmoğlu	Bölükbaşoğlu
Timuroğlu	Zeydan oğlu	Adiloğlu	Babaoğlu
Efeoğlu	Çulcuoğlu	Külahlıoğlu	Topal Sadık oğlu
Kara Alioğlu	Borluoğlu	İpekoğlu	Baba Alioğlu
Velveleoğlu	Aşıkçıoğlu		

Eneği (Kaymaklı)'deki Erkek Müslüman Nüfusun Fiziksel Özellikleri ve Yaşları

Osmanlı Devleti'nde ilki 1830 yılında yapılan nüfus sayımlarındaki erkek nüfusun boy, bıyık ve sakal şekli/rengi tanımlanabilecek bazı fiziksel özelliklerde kayıt altına alınmıştır. Bu bilgiler günümüz teknolojisinden bir hayli uzak, fotoğraf makinelerinin yaygın olmadığı zamanlarda nüfus bilgisi verilen yerlerdeki kişilerin dış profillerinin nasıl olduklarına dair edinilmiştir. Ancak yukarıda da değinildiği üzere 1831 yılına ait olan ve Müslüman ve gayrimüslim nüfusa yönelik defterler incelendiğinde bölgede yaşayan şahısların fiziksel özelliklerinin kayıt altına alınmadığı, sadece sakal şekli/rengi gibi birtakım sima özelliklerine yer verildiği görülmektedir. Bu vesile ile bölge ile alakalı erkek nüfusun fiziksel özellikleri 1831 yılından sonra tutulan defterlerden elde edilmiştir.

1835 ile 1845 yılları arasında Eneği Karyesi'nde yaşayan Müslüman erkek nüfusun %53,69'unun, yani, 1456 kişinin boy bilgisi verilmiş olup bunların 1246'sı orta, 145'i uzun, 65'i ise kısa boylu olarak kayıt altına alınmıştır. Nüfus defterinde kayıt altına alınan fiziksel özelliklerden bir diğeri ise bıyık şekli ve rengidir. Eneği ile alakalı nüfus defterlerinde kişilerin bıyıkları farklı grupta ifade edilmiş olup bunlar; "kara", "sarı", "kır", "bıyıklı şâbb-ı emred (sakal ve bıyığı olmayan)" ve "ter bıyıklı (bıyıkları yeni çıkmakta olan)" şeklindedir. Eneği'deki erkek Müslüman nüfusunun %33'ünün, yani, 830 kişinin bıyıklarına yönelik bilgiler verilmiş olup bunların 548'inin bıyıklı, 192'sinin şâbb-ı emred, 57'sinin sarı bıyıklı, 33'ünün ise ter bıyıklı olduğu bilgisi kaydedilmiştir. Eneği Karyesi'nde kayıt altına alınan fiziksel özelliklerin sonuncusu ise sakal şekli ve rengidir. Defterlerde sakal bilgileri "kara", "sarı" ve "ak sakal" olarak 3 farklı şekilde ifade edilerek kayıt altına alınmıştır. Eneği Müslüman erkek nüfusunun %29'unun, yani, 661 kişinin sakal bilgisi verilmiş olup bunların 441'i kara, 158'i ak, 62'si ise sarı sakallı olacak şekilde kayıt altına alınmıştır.

Eneği'de yaşayan Müslüman erkek tipolojinin yanı sıra bölgede yaşayan insanların yaş ortalamaları yöre ile alakalı doğurganlık bilgilerini ve ekonomik anlamda önemli verilerin somut örneklerini vermektedir. Eneği'de yaşayan Müslüman erkek nüfusun daha iyi anlaşılması ve analiz edilmesi için veriler 6 kategoriye ayrılarak tablo 3'te gösterilmiştir. 1831 yılında Eneği'de yaşayan 490 şahsa ait nüfusun yoğunlaştığı grup 190 kişi ve %39 oranla 1-10 yaş grubudur. Bunu 87 kişi ve %18'lik bir oranla 20-40 yaş grubu takip etmektedir. Nüfusun en az olduğu

grup ise 38 kişi ve %8'lik bir oranla 60 ve üzeri yaş grubu olmuştur. 1831 yılında var olan sıralama 1845 yılına değin değişmemiştir.

Eneği'deki toplam Müslüman erkek nüfusun yaşları değerlendirildiğinde nüfusun en çok yoğunlaştığı ve 1136 kişinin yer aldığı yaş grubunun 1-10 yaş arasındaki grup olup bunların nüfusa oranının %38,43 olduğu gözlemlenmektedir. Bunu 538 kişi ve %18,20'lik bir oranla 20-40 yaş arası, 450 kişi ve %15,22'lik bir oranla 10-20 yaş arası, 342 kişi ve %11,57'lik bir oranla 40-60 yaş arası, 209 kişi ve %7,07'lik bir oranla ise 60 yaş ve üzerindeki yaş grubu takip etmektedir. Bunların yanında yaşları yazılmayan, büyük ihtimalle yeni doğan veyahut çok yaşlı olan kişilerin oluşturduğu, yaşları tespit edilemeyen, 281 kişilik ve %9,51'lik bir orana sahip şahıslar da mevcuttur.

Tablo 3. 1831 ile 1845 Yılları Arası Eneği (Kaymaklı)'deki Müslüman Erkek Nüfusun Yaşları ve Nüfuslarına Oranı

Yıllara Göre Yaş Dağılımı ve Oranları	Yaş Aralıkları						Bilinmeyen	Toplam
	1-10	10-20	20-40	40-60	60+			
H.1246 / 1831	190	65	87	59	38	51	490	
% Oranı	%39	%13	%18	%12	%8	%10		
H. 1251 / 1835	203	70	93	60	43	44	513	
% Oranı	%39,57	%13,65	%18,13	%11,70	%8,38	%8,58		
H. 1252 / 1837	201	92	93	63	41	33	523	
% Oranı	%38,43	%17,59	%17,78	%12,05	%7,84	%6,31		
H. 1253 / 1838	193	80	101	67	33	38	512	
% Oranı	%39,90	%15,30	%19,31	%12,81	%6,31	%7,27		
H. 1256 / 1841	185	75	87	49	29	60	485	
%Oranı	%38,14	%15,46	%17,94	%10,10	%5,98	%12,37		
H. 1260 / 1845	164	68	77	44	25	55	433	
%Oran	%37,88	%15,70	%17,78	%10,16	%5,77	%12,70		
Toplam	1136	450	538	342	209	281	2956	
Toplam Oran	%38,43	%15,22	%18,20	%11,57	%7,07	%9,51		

Gayrimüslimlerin Nüfusu, Yaşları ve Fiziksel Özellikleri

Osmanlı Devleti, bulunduğu konum itibarıyla ve sahip olduğu renkli ve zengin toplum yapısı ile bünyesinde barındırdığı grupları "Müslüman" ve "Müslüman olmayan", yani, "gayrimüslim" şeklinde, dinî açıdan sınıflandırarak yönetmiştir (Özel, İstanbul 1996: 420). Bu sınıflandırma 1831 yılından itibaren tutulmaya başlanan nüfus sayımlarında da kendini göstermiştir. Bu doğrultuda gayrimüslimlerin Müslümanlardan ayrı olarak kaydedildiği farklı nüfus defterlerine sahip olmaları da bunu ispatlar niteliktedir.

Nevşehir'de yaşayan gayrimüslimlere ait "3595" numaralı nüfus defteri ve Eneği Karyesi ile alakalı "*Der-karye-i Eneği Millet-i Rumîyan tabi Nevşehir*" ifadelerinden de Eneği'de yaşayan gayrimüslimlerin Rum milletinden oldukları anlaşılmaktadır. Tablo 4'e bakıldığında 1831 yılında Eneği'de 88 hanede 220 Rum erkek nüfusun yaşadığı ve hane başına düşen nüfusun %2,5 kişi olduğu görülmektedir. 1835 yılında hane sayısı %6,38 oranlık yükselişle 88'den 94'e çıkmıştır. Fakat aynı yükseliş kişi sayısına yansımamış, %8,63'lük oranla 220 kişiden 221 kişiye düşmüştür. 1837'den 1845 yılına değin hane sayısı farklılık göstermesine rağmen kişi sayılarında gözle görülebilir bir artış meydana gelmiştir. Nüfus sayımlarındaki artışın aynı oranla kişi sayılarına yansımamış olması bölgenin dışarıdan göç aldığı veyahut çekirdek aileden geniş aileye geçildiğinin bir göstergesi olabilir.

Tablo 4. Nüfus Defterlerine Göre Eneği (Kaymaklı)'deki Gayrimüslim Erkek Nüfus

Yer İsimleri	H. 1246 /1831		H. 1251 / 1835		H. 1252 / 1837		H. 1253 /1838 ³		H. 1254 / 1839		H.1260 / 1845	
	Hane Sayısı	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Kişi Sayısı
Eneği Karyesi	88	220	94	201	94	245	-	115	85	247	97	263
Toplam	88	220	94	201	94	245	-	115	85	247	97	263

Müslüman nüfusun neredeyse yarısını oluşturan gayrimüslimlerin bölgedeki yaş ortalamalarına bakılacak olunursa 1831 yılında Eneği'de yaşayan 220 şahsa ait nüfusun yoğunlaştığı grup 55 kişi ve %25'lik bir oranla 1-10 yaş grubudur. Bunu 41 kişi ve 40-60 yaş grubu takip etmektedir. Nüfusun en az olduğu yaş grubu ise 21 kişi ve %9,5'lik bir oranla 10-20 yaş arası gruptur. Bunu 35 kişi ve %15,9'luk bir oranla 60 yaş ve üzeri grup takip etmektedir. Aynı yıla ait Müslüman tebaadaki 60 yaş ve üzeri grup ile kıyaslanınca gayrimüslimlerin toplam nüfus içerisinde sahip olduğu oranın daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun sebebi de muhtemelen bölgeye kayıtlı gayrimüslimlerin çoğunlukla “*Der-i ‘aliyyede*” ifadeleriyle payitahtta olmaları ve buna bağlı olarak daha sağlıklı bir yaşam sürmelerinden ötürüdür. Tablo 5'e bakıldığında 1831 ile 1845 yılları arasında 1-10 yaş grubundaki kişi sayısının sürekli artış halinde olduğu görülmektedir. Bu durum diğer yaş grupları için aynı oranda olmamıştır. Bu veriler ise bölgede 1831 ile 1845 yılları arasında doğurganlığın arttığını göstermektedir.

Eneği'deki toplam gayrimüslim erkek nüfusun yaşları analiz edildiğinde nüfusun en fazla yoğunlaştığı ve 313 kişinin yer aldığı yaş grubu 1-10 yaş arasındaki grup olup bunların nüfusa oranı %26,6'dır. Bunu 230 kişi ve 19,6'lık bir oranla 40-60, 196 kişi ve %16,7'lik bir oranla 20-40, 180 kişi ve %15,3'lük bir oranla 60 ve üzeri, 118 kişi ve %10'luk bir oranla 10-20 yaş grubu takip etmektedir.

Tablo 5. 1831 ile 1845 Yılları Arası Eneği (Kaymaklı)'deki Gayrimüslim Erkek Nüfusun Yaşları ve Nüfuslarına Oranı

Yıllara Göre Yaş Dağılımı ve Oranları	Yaş Aralıkları						Bilinmeyen	Toplam
	1-10	10-20	20-40	40-60	60+			
H.1246 / 1831	55	21	39	41	35	29	220	
% Oranı	%25	%9,5	%17,7	%18,6	%15,9	%13,2		
H. 1251 / 1835	51	18	37	38	35	22	201	
% Oranı	%25,4	%9,0	%18,4	%18,9	%17,4	%10,9		
H. 1252 / 1837	65	24	42	44	38	32	245	
% Oranı	%26,5	%9,8	%17,1	18,0	%15,5	%13,1		
H. 1254 / 1839	68	25	36	53	30	35	247	
% Oranı	%27,5	%10,1	%14,6	%21,5	%12,1	%14,2		
H. 1260 / 1845	74	30	42	54	42	21	263	
% Oran	%28,1	%11,4	%16,0	%20,5	%16,0	%8,0		
Toplam	313	118	196	230	180	139	1176	
Toplam Oran	%26,6	10,0	%16,7	%19,6	%15,3	%11,8		

³ İlgili sayısal verinin diğer yıllara nazaran az olması kaydın tutulduğu defterler ile yakından ilintilidir. İlgili defterin son sayfaları eksik olduğu gibi defter oldukça yıpranmış haldedir.

Bölgede yaşayan gayrimüslim tebaaya ait fiziksel özelliklere bakılacak olunursa 1835 ile 1845 yılları arasında Eneği Karyesi'nde yaşayan gayrimüslim erkek nüfusunun %63'ünün, yani, 740 kişinin boylarına yönelik bilgi verilmiş olup bunların 530'unun orta, 145'inin uzun, 65'inin ise kısa boylu olduğu kaydolunmuştur. Nüfus defterinde kayıt altına alınan fiziksel özelliklerden bir diğeri ise bıyık şekli ve rengidir. Eneği ile alakalı nüfus defterlerinde kişilerin bıyıkları farklı gruplarla ifade edilmiş olup bunlar; "kara", "sarı", "kır", "bıyıklı şâbb-ı emred (sakal ve bıyığı olmayan)" ve "ter bıyıklı (bıyıkları yeni çıkmakta olan)" şeklindedir. Eneği'deki erkek gayrimüslim nüfusunun %34'ünün, yani, 401 kişinin bıyıklarının görünümüne yönelik bilgiler verilmiş olup bu kişilerin 295'i bıyıklı, 62'si şâbb-ı emred, 17'si sarı bıyıklı, 27'si ise ter bıyıklıdır. Eneği Karyesi'nde kayıt altına alınan fiziksel özelliklerin sonuncusu ise sakal şekli ve rengi ile ilgilidir. Defterlerde sakal görünümüne yönelik bilgiler "kara", "sarı" ve "ak sakal" olarak 3 farklı şekilde ifade edilerek kayıt altına alınmıştır. Eneği'deki gayrimüslim erkek nüfusunun %27'sinin, yani, 321 kişinin sakal görünümüne yönelik bilgiler verilmiş olup bu kişilerin 211'i kara, 80'i ak, 30'u ise sarı sakallıdır.

Şer'i Bir Vergi Olarak Cizye

İslam devletlerinde Müslüman olmayan, yani, zimmî statüsündeki azınlıkların aktif erkek nüfusundan alınan cizye, Osmanlı Devleti'nin mühim gelir kaynakları arasında yer almıştır. Daha önce muhtelif isimlerle alınan bu vergi, İslam devletleri zamanında da Müslüman olmayan ahalinin ödediği toprak vergisi olan *Harac* vergisinin içinde tahsil edilen bir vergi sayılmıştır. Osmanlı Devleti ise fethettiği yerlerde bu vergi karşılığında kişilerin can, mal ve ırzlarını devletin sorumluluğu altına almıştır (Barkan, 1943: 131).

Osmanlı Devleti fethettiği yerlerde ikamet eden zimmî nüfusa cizye tarh etmiş, devlet hizmeti ifa eden aileler, rahipler ve iş göremez durumda olan kişiler bu durumdan muaf tutulmuşlardır. Cizye vergisi, şahısların gelir durumuna göre zenginlerin "alâ", orta gelirli olanların "evsât" ve gelir düzeyleri düşük olanların "ednâ" adı altında ödediği bir vergi olarak tavsif edilmiştir.⁴ Zimmîlerin ödediği bu cizye vergisinin bedelleri hesaplanırken ednâ statüsünde olanlardan 10 akçe olmak üzere sırayla evsât olanlardan 20 akçe ve alâlardan 30 akçe alınmaktaydı. Bu bedeller zamanla değişerek 1834 yılında çoktan aza 60, 45 ve 30 akçe olarak toplanmaya başlanmıştır (Özcan, 2011: 166-167). Sene başında Muharrem ayında tahsil edilen cizye 1853-1856 Kırım Savaşı'na kadar alınmış, bu tarihte çıkarılan bir kanunla kaldırılmış ve cizye yerine, askerlik hizmetinden muafiyet vergisi konulmuştur (Yılmazçelik, 1995: 293-294).

Bu bilgiler ışığında 1841-1845 yılları arasında Eneği'de yaşayan gayrimüslimlerden alınan cizye miktarları şu şekildedir:

Tablo 6. 1841-1845 Yılları Arası Eneği'de Alınan Cizye Miktarları ve Toplamı⁵

Tarih	Alâ ع	Evsat ط	Ednâ ن	Toplam	
H.1246 / 1831	21	29	14	64	1831 ile 1845 yılları arası Eneği'de alınan cizye miktarları;
H.1251 / 1835	121	67	10	198	Alâ bedelleri: 523x60 =31.380
H.1252 / 1837	101	54	45	200	Evsat bedelleri: 297x30 =8.910
H.1253 / 1838	84	15	11	110	Ednâ bedelleri: 117x15 =1.755
H.1254 / 1839	104	95	25	224	
H.1260 / 1845	92	37	12	141	
Toplam	523	297	117	937	TOPLAM: 42045

kuruş olarak hesaplanabilir.

Tablo 6'dan da anlaşıldığı üzere Eneği'de "alâ" statüsünde bulunan şahısların büyük bir yekûn teşkil ettiği görülmektedir. Bu da bölgede yaşayan nüfusun büyük çoğunluğunun zengin, yani, yüksek gelire sahip kişilerden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Alâ'dan sonra orta halli gelire sahip olan ikinci grubun ise "evsât"

⁴ Cizye için daha fazla bilgi için bakınız: Boris Christoff Nedkoff, Osmanlı İmparatorluğunda Cizye (Baş Vergisi), Çev. Şinasi Altundağ, Belleten, S. 32, Ankara 1944, s. 599-652.

⁵ İlgili yıl aralığında alınan cizye bedelleri: Alâ: 60, Evsât, 30 ve Ednâ ise 15 kuruştur. Detaylı bilgi için bakınız: Mustafa Öztürk, 1844 (1260 H.) Tarihli Halep Nüfus Defterine Göre Urfa'da Gayrimüslimlerin Nüfus ve Sanatları, ed. Bünyamin Kocaoğlu, "Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi", İlkadım Belediyesi Sosyal ve Kültür İşleri Müdürlüğü, Samsun 2017, s. 372.

olarak tanımlanan ve bölgede çoğunlukla zirai işler ile meşgul olan zümreden ileri gelmektedir. Son olarak "ednâ" olarak bilinen düşük gelirli sınıfı ise rençber, yani, çoğunlukla çiftçi veya zahmet gerektiren ve ağır işlerde çalışan ırgatların oluşturduğu görülmektedir. Bu durumun en büyük müsebbibi, bölgede yaşayan gayrimüslimlerin hane reislerinin, "Der-i 'alîyyede" ifadeleriyle İstanbul'da muhtelif meslek dallarında faaliyet göstermelerinden ötürü orta hali sınıfın üstünde maddi imkâna sahip olmalarıdır. İlgili tablo incelendiğinde bu durumun kişi sayıları ile paralellik arz etmediği görülmektedir. Bu duruma ket vuran sebep ise gayrimüslim tebaa içerisinde yaşlı, görme ve bedensel engelli kişiler ve din görevlilerinin bulunmasından ötürüdür. Ayrıca, belirtilmesi gereken diğer bir husus ise 1831 yılına ait bölge cizye defteri tetkik edildiğinde bu defterin yukarıda ilgili tarih ile alakalı verilen sayısal istatistikler ile paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Cizye defterinden anlaşıldığı üzere her hanede en az bir kişinin İstanbul'da ve bir kişinin ise "amelmande", yani, günlük temel ihtiyaçlarını yerine getiremeyecek derecede yaşlı veyahut engelli olduğu anlaşılmaktadır. İlgili sayıların bu denli düzensiz oluşunun nedeni ise bu durumun varlığıdır (BOA. CRD. d. 39904: 40-44). Burada kaçırılmaması gereken diğer bir husus ise bölgede yaşayan Müslümanların vergi vermediği algısıdır. Halbuki, Osmanlı köylüsü; ürettikleri tarım ürünleri için şeri esaslara göre belirlenen ve belli dönemlerde alınan %10 oranında "öşür" adı altında vergilerini ödemekle mükellef olmuşlardır. Bunların yanı sıra olağanüstü hallerde mali, bedeni ve aynı olarak tahsil edilen avânz vergilerinde ödedikleri kusursuz bir şekilde ödedikleri görülmektedir (BOA. NŞS. d. 1/72,125).

Bölgede yaşayanların vermiş oldukları meslek ve mesleklerin mahiyetleri göz önüne alındığında Eneğili Müslüman ve gayrimüslim tebaa hakkında kayda değer tespitler yapmak mümkündür. Bunlardan ilki Müslüman nüfusun %80'den fazlasının çoğunlukla tarımsal vergiler vermeleri ile alakalı olup bu durum onların ziyadesiyle tarımsal faaliyetlerle iştigal olduklarını gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda, Müslüman nüfusun geleneksel bir yapıya ve homojen ve dengeli bir sosyo-ekonomik düzeye sahip olduğu söylenebilir. Müslüman nüfusun aksine en az bir aile ferdi İstanbul ve muhtelif büyükşehirlerde yaşayan gayrimüslim tebaa ise tarımsal vergileri yerine ticari vergiler verme eğilimi göstermiş ve bu durum, onların geleneksel bir yapı yerine çok kültürlü bir yapıya kavuşmalarına imkân vermiştir. Diğer bir deyişle, Eneğili gayrimüslimler hem Osmanlı kırsalını hem Osmanlı şehir yapısını birleştirerek bu iki lokasyon arasında bir köprü oluşturmuşlardır. Hatta bu bağlamda onların *trans-kültürel* bir pota içerisinde Osmanlı çok kültürlülüğünü temsil ettiği vurgusu yapılabilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Nevşehir Kazası'na bağlı Eneği Karyesi ile alakalı 1831 ile 1845 yılları arasında tutulmuş nüfus kayıtlarından hareketle bölge ile alakalı şunlar söylenebilir: Eneği, bölgede sadece Müslümanlara değil, aynı zamanda gayrimüslimlere de kendi sınırları dâhilinde ev sahipliği yapmıştır. Muhtelif medeniyetlere ait kültürlerin aynı ortamda yaşam bulduğu Eneği, bünyesinde barındırdığı gayrimüslimleri yabancı addetmemiştir. Zira incelenen nüfus defterlerinde görüldüğü üzere gayrimüslimlerin kendilerine ait mahallelerden ziyade Eneği halkı ile Müslüman mahallelerde hayatlarını idame ettirdikleri göze çarpmaktadır. Nitekim 1759 yılına ait bir arşiv vesikasında Eneği Karyesi'nde vuku bulan bir vergi meselesi hususunda payitahta başvuru yapan "İstefan", "Avran", "Alkim", "Kiryako", "Marko" ve "Filyoz" namılı zimmilerin kendilerini "Eneği Karyesi abalisi" olarak tanıtmış oldukları bilgisi mevcuttur (BOA. AHK. KR. 7/336). Buradan da anlaşılacağı üzere gayrimüslimler, kendilerine ait mahallelerden ziyade Müslümanların ikamet alanlarında kendilerine yerleşim alanı oluşturmuşlardır. Doğal olarak bu durum Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki farklılıkların azalmasına, benzerliklerin artmasına ve daha da önemlisi, taraflar arasında kültürel geçirgenliğin yoğunlaşmasına imkân tanımıştır. Tam manasıyla Eneği Karyesi de birbirine yakınlaşmaya başlayan Müslümanların ve gayrimüslimlerin birleşiminden oluşmuş, kozmopolit bir yapıdan ileri gelmiştir.

Bu vesile ile Osmanlı tebaası içerisinde kendisine yer bulan bu millet, imparatorluğun muhtelif yükümlülükleri mukabilinde "cizye" adında bir baş vergisi vermekle mükellef olmuşlardır. Bu vergiler ile alakalı kayıtların tutulduğu ve bölgenin demografik yapısının yanında ekonomik durumu hakkında da mühim bilgiler veren nüfus defterleri tüm Osmanlı coğrafyasında tutulduğu gibi Eneği'de de tutulmuştur. Her ne kadar bölgede gayrimüslimler yaşamış olsa da şehrin esas sakinleri Müslümanlar olmuş ve Müslümanların sayısı gayrimüslimlerden ziyadesiyle fazla olmuştur. Yukarıda verilen ve 1831 ile 1845 yılları arasında tutulan kayıtların verdiği istatistiksel veriler bu durumu doğrular niteliktedir. 1831 yılında Eneği'deki gayrimüslimlerin hane sayısı 88, kişi sayısı ise 220'dir. Buna karşılık Müslümanlar 182 hane, 490 kişi ile gayrimüslimlerin iki katından fazla nüfusa sahip olmuşlardır. Hakeza bu durum 1845 yılına değin süregelmiştir. Aynı yıl verilerinden hareketle hane

başına düşen nüfus oranına bakıldığında Müslümanların 2,69, gayrimüslimlerin ise 2,5 kişilik orana sahip oldukları görülmektedir. Bu da Müslüman hanelerinin daha kalabalık olduğunun göstergesidir. Bu oran 1845 yılına değin üstünlüğünü korumuştur. İlgili yıl diliminde Müslüman mahallelerin hane ve kişi durumuna bakıldığında 1831-1845 yılları arasında Hatip Mahallesi'nin sayıca diğer mahallelerden daha fazla hane ve kişiye sahip olduğu görülmektedir. Bu mahalleyi sırasıyla Ebubekir Ağa ve İslâm, nam-ı diğer Cami-i Kebîr Mahalleleri takip etmektedir. Müslüman mahallelerde yaşayan kişilerin yaş dağılımına bakıldığında ise %38,19'luk bir oran ile 1-10 yaş arası grubun ağırlıkta olduğu görülmektedir. Gayrimüslimler de bu yaş aralığı arasında %26'luk bir oranla diğer yaş gruplarının önündedir. Kişi sayısının az olduğu yaş grubu ise %7,07'lik bir oranla 60 yaş ve üzeri gruptur. Gayrimüslimlerde bu durum %10'luk bir oran ile 10-20 yaş grubu arasında olmuştur. Bu yaş grupları ile ilintili olarak tipolojik özelliklere bakıldığında Eneği tebaasının orta boylu bir fiziğe, bıyıklı bir çehreye sahip olduğu görülmektedir.

Tüm bunların yanı sıra Eneği'de yaşayan Müslüman halkın %80'inin çiftçilik mesleğini icra ettiği ve bölgenin, tarıma dayanan bir üretim tarzına sahip olduğu söylenebilir. Bölgede yine çiftçi konumunda bulunan gayrimüslimlerin tarım sektöründen ziyade İstanbul'da muhtelif işlerde çalıştıkları görülmektedir. Her haneden en az bir kişinin İstanbul'da bulunması verilmiş olan cizye vergisine yansımıştır. Ekseriyetle İstanbul'da olan her şahıstan "alâ" adında bir vergi alınmıştır. Son olarak tüm bunlardan hareketle devletin içinde bulunduğu muhtelif sebeplerden ötürü bölgede yapılan sayım neticesinde Müslüman ve gayrimüslim tebaa tanınacak şekilde ayrı ayrı kaydedilmiştir. Kayıtları tutulan bu şahısların yaşları, tipolojik özellikleri, lakapları ve uğraştıkları meslek dalları ayrı ayrı kaydedilmiştir. Bunlardan hareketle bölge ile alakalı yapılacak çalışmalarda bu veriler demografik ve sosyoekonomik anlamda ayrı bir öneme sahiptir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Nüfus Defterleri (NFS. d.)

3554 / 3555 / 3589 / 3588 / 3594 / 3597 / 3605 / 3608 / 3595 / 7382 / 3602 / 3610.

Bab-ı Defteri (D. CRD. d.)

39904.

Bab-ı Asaflı (DVNSAHK. KR. d.)

7/336

Tetkik Eserler

Abanoz, F., & Korkmaz, A. (2019). *1830-1845 Osmanlı Döneminde Göreme Nüfus Sayımı*, ed. İlyas Gökhan, Desen Ofset.

Abanoz, F., Korkmaz, A. (2018). *Geçmişten Günümüze Nar (Ennar) Tarihi*, ed. İlyas Gökhan, Detay Yayıncılık.

Aygün, N. (2016). *Nüfus Defterlerinde Aksaray'ın Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1830-1845) I*, T.C Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarihi ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.

Barkan, Ö. (1943). *XV ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları Kanunları I*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Bozkurt, N. (2003). Lakap, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 27(1), 65-67.

Çavuş, R. (2018). Geçmişin Yorumlanmasında Nüfus Defterlerinin Rolü. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 4(2), 52-63. <https://doi.org/10.21551/jhf.375158>

Ercan, H. (2019). *Taş Kapının Ardındaki Şehir Anaku, Eneği, Kaymaklı*. Simtel Matbaacılık.

- Gökhan, İ. (2016). Nevşehir'in İlk Nüfus Sayımı Üzerine Bir Değerlendirme, II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu İçinde (787-802). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Basımevi.
- Gökhan, İ., Abanoz, F., & Korkmaz, A. (2021). *Ortahisar Nüfus Defteri (1518-1838) Tabrir ve Nüfus Defterlerine Göre Osmanlı Kapadokya'sında*, Detay Yayıncılık.
- Gökhan, İ., Korkmaz, A., & Abanoz, F. (2020). *Uçhisar Nüfus Defterleri, Uçhisar Nüfus Defterleri (1518-1838) Tabrir ve Nüfus Defterlerine Göre Osmanlı Kapadokya'sında*, ed. Ahmet Korkmaz, Detay Yayıncılık.
- İpşirli, M. (2003). Lakap, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 27(1), 67.
- Mustak, C. (2001). Geçmişten Günümüze Buldan'da Kullanılan Lakaplar, *Buldan Sempozyum Bildirileri İçinde* (880-885). Pamukkale Üniversitesi Yayıncılık.
- Saraç, H. (2020). Nevşehir'in İdarî Sınırlarını Belirleme Süreci ve Buna Dair Yapılan Çalışmalar. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 155-169. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.629406>
- Öğter, A. (2014). Avanos Yöresinde Lakaplar ve Bir Soyağacı Örneği, *Avanos Sempozyum Bildirileri İçinde* (33-46). Grafiker Yayıncılık.
- Özcan, S. (1995). XIX. Yüzyılın Ortalarında Sinop'taki Gayrimüslimlerin Sosyal ve Ekonomik Yapısı. *OTAM*, 30(30), 145-172. https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000583
- Özel, A. (1996). Gayri Müslim, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, 13(1), 418-426.
- Öztürk, M. (2017). 1844 (1260 H.) Tarihli Halep Nüfus Defterine Göre Urfa'da Gayrimüslimlerin Nüfus ve Sanatları, ed. Bünyamin Kocaoğlu, "Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi", İlkadım Belediyesi Sosyal ve Kültür İşleri Müdürlüğü, s. 367-385.
- Yılmazçelik, İ. (2014). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*. Türk Tarih Kurumu.

Ek 1: Enegi Karyesi ile Alakalı Kişilerin Kaydedildiği Örnek Sayfa

The manuscript page contains two columns of handwritten text in Ottoman Turkish. The text is organized into horizontal sections separated by lines. Red ink is used for headings and numbers throughout the document. The right side of the page has a vertical margin with the number '106' written vertically. The text appears to be a list or record of individuals related to a specific profession or activity, as indicated by the title.

106

NFS.d.03554

EXTENDED SUMMARY

Censuses were conducted throughout the Ottoman Empire in order to find new recruits for the Mansure Army (Victorious Soldiers of Muhammad), which was organized to include Muslim youth after Mahmud II disbanded the Guild of the Janissaries in 1826 and to evaluate the qualitative and quantitative competence of these recruits. These censuses did not only determine the recruits to be taken to the army, they were also conducted to designate the taxes which were supposed to be collected from the citizens. Thanks to these censuses, the first of which was conducted in 1831, Muslim and non-Muslim citizens were registered separately, and in order to keep the records up-to-date, the numbers began to be written down separately as from 1831. Nevsehir Subprovince, which presented a colorful spectrum with a variety of citizens from different cultures thanks to its unique location, was among the areas in which a lot of censuses were conducted until the year of 1845. These censuses involved villages which were dependent on Nevsehir Subprovince along with the subprovince center. The content of these records, in which residential areas depending on the subprovince were registered separately, provided elaborate information on the area and life standards of the non-Muslim citizens who lived in the area on a financial level. Thus, Enegi, which was dependent on Nevsehir Subprovince and presented a cosmopolitan culture which was home to various civilizations, can be accepted as one of the areas where the censuses were conducted between 1831 and 1845. Between these years, Muslim and non-Muslim citizens living in the area were registered separately, and the censuses continued to be conducted until 1845. In 1831, Muslim neighbourhoods in Enegi were registered as one neighbourhood, but starting from 1835, the three neighbourhoods in Enegi began to be registered separately. In these censuses in Enegi, a Muslim man's name, his father's name, his physical characteristics, his age and his cognomen, if any, were also registered separately. Furthermore, imams, preachers, if any, who served the empire in the area, had various privileges and were known as the nontaxable people, and people who were too old or disabled and could not meet their basic, routine needs were involved in the records. In addition to these people, who were registered separately, non-Muslim people were also registered; however, unlike Muslims, the amounts of Ala, Evsat and Edna taxes, in other words, high, medium and low taxes, respectively, which were known as the poll taxes collected in return for their service to the empire and in accordance with their financial possibilities, were added to the personal records of non-Muslim people. Moreover, the places to which the citizens travelled were also registered along with the area in question in order to avoid demographical irregularities and to collect taxes regularly. Despite the fact that there were various records that involved that kind of information on identities, some of them were not as comprehensive as these records. This deficiency prevented the analyses to be carried out regarding the area. In line with the data on Enegi, which is the main subject of this study, it seems important to emphasize that Enegi consisted of three neighbourhoods which named Hatip, Ebubekir Aga and Islam (Cami-i Kebir/Great Mosque). As mentioned above, a record kept in 1831 involved all of the neighbourhoods, but starting from 1835, the census regarding the neighbourhoods was registered separately. The records of 1831 indicate that in 1831, 490 Muslim men lived in 182 houses in total in Enegi. This number showed increase until 1839, and it started to decrease until the year of 1845. The fact that the number of people in Enegi decreased by 12% whereas the number of houses did not decrease notably seems significant. Therefore, it can be suggested that the birth rates in the area declined while the death rates increased or the population in the area migrated. In addition to this information, it is known for a fact that between the years of 1831-1845, among Muslim male population in the area, males who were between the ages of 1 and 10 were the largest group by 38,43%. The second largest group involved the males who were between the ages of 20 and 40 by 18,20%. Males over age 60 represented the smallest group by 7,07%. The data regarding non-Muslim males indicate that in 1831, 220 people lived in 88 houses. By the year of 1835, this number decreased by 19 people and reached a total number of 201, but the number of the houses increased by 6 and reached a total number of 94. It is plausible to suggest that these numbers might indicate the transition from nuclear families to extended families. The number of people who lived in the area consistently increased starting from 1835, and, by the year of 1845, it was found that 263 people lived in 97 houses, which indicated the highest number of all time for the area. These data are in line with the possibilities that either the area allowed immigrants or death rates declined. Indeed, the information on the ages of non-Muslim people who lived in the area supports these insights. In 1845, there were 74 people in total who were between the ages of 1 and 10 whereas there were 45 people over 60, which presented the highest numbers of all time. Naturally, these data were in accordance with the jizya (tax) that they

paid the empire. In Enegi, in 1835, 121 people paid Ala tax, while 67 people paid Evsat tax and 10 people paid Edna tax, which indicates the highest numbers. The data regarding the year of 1845, on the other hand, show that 92 people paid Ala tax, whereas 37 people paid Evsat tax and 12 people paid Edna tax, which also indicates that the numbers declined notably. Certainly, these results did not just stem from people's age, the fact that they went to Istanbul to find jobs might also be a plausible reason. Despite the fact that those people went to Istanbul in order to earn money, they had to pay their taxes. These data also indicate that these insights are in line with the separate records which were kept regarding the area, namely, the records of jizya. From this point of view, it might be suggested that none of the data collected in Enegi regarding the years between 1831 and 1845 presented an unusual aspect, and even though there were some missing and disconnected parts in some of the records, the censuses continued to be conducted regularly. In line with these records, notable data regarding Enegi could finally be presented.